

ZA POKLADY K ČERTOVĚ ZDI A ZASE ZPĚT

- **délka trasy:** cca 6 km
- **počet lokalit:** 7
- **potřebný čas:** cca 4 hodiny
- **průvodce:** RNDr. Dominik Rubáš (e-mail: domrubi@seznam.cz, tel. 777 229 750)

Zjednodušený popis exkurzní lokality

Nacházíme se uprostřed pásma tzv. Čertových zdí (Velká Čertova zeď, Malá Čertova zeď, Západní Čertova zeď aj.). Jedná se o pravé žíly čedičové horniny (olivinicko-melilitický nefelinit) převládajícího směru SV–JZ, tedy přibližně kolmého na lužické zlomové pásmo. Celkem v oblasti můžeme napočítat kolem 20 podobných žil. Zdejší nefelinity jsou geneticky spojeny s horninami polzenitové řady.

Největší zbytky Velké Čertovy zdi, ke kterým nás exkurze zavede, stojí na výrazném hřbetu mezi Smržovem a Zábrdím. Hřbet je protažený ve směru SV–JZ. Nejvýraznější zdejší výchozy, které se dochovaly do dnešní doby, jsou Čertův stolec, Čertova hlava a Bašta. Žíla nefelinitu v těchto místech dosahuje mocnosti až 3 m a tvoří ji polyedrické, nepravidelně uspořádané bloky střídající se s deskovou odlučností horniny. Pozorovat zde můžeme i subhorizontálně orientované sloupce. Ty jsou především pěti- až šestiboké s průměrem 10–20 cm. Podle obecně přijímaného modelu vzniku sloupcové odlučnosti ve vulkanitech jsou osy sloupců vždy kolmé na zónu chladnutí vulkanické horniny. K průniku magmatu a následnému utužení do podoby žilného tělesa v těchto místech došlo pravděpodobně v několika fázích. Stáří žilných intruzí bylo K–Ar metodou určeno na cca 60 až 80 mil. let. Zdejší horniny jsou extrémně bazické (nízký obsah SiO_2 a vysoký obsah CaO a MgO).

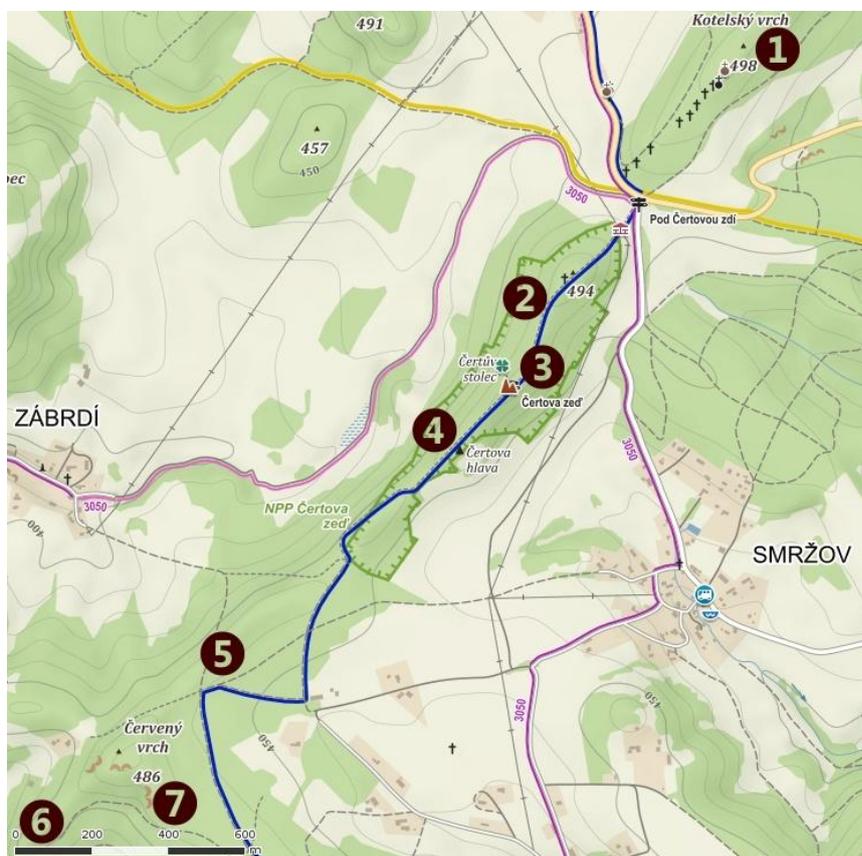
Původní název Čertovy zdi, snad podle jejího tvaru, byl „Brdo“. Tento pojem označuje tkalcovský hřeben a dodnes ho připomínají názvy říčky Zábrdky či osady Zábrdí, nacházející se poblíž. Samotná Velká Čertova zeď je tvořena velmi tvrdým olivinicko-melilitickým nefelinitem, ultrabazickou vulkanickou horninou. Žíla této horniny má celkovou délku cca 12 km. Ačkoliv žíla v době svého vzniku utuhla pod zemským povrchem, erozí okolních výrazně měkčích sedimentárních druhohorních (turon) hornin byla obnažena a vypreparována na povrch v podobě výrazné zdi.

Ještě na počátku 19. století tvořila Velká Čertova zeď místy až 10 m vysokou souvislou skalní stěnu. Bohužel zdejší tvrdá hornina se hodila našim předkům jako kvalitní stavební kámen (těžba probíhala především v 19. století) a do dnešní doby byly zachovány jen nepatrné zbytky zdi. Na většině míst můžeme pozorovat pouze zarostlé příkopy. K vidění jsou i výrazné dobývky. Na Malé Čertově zdi u Smržova se nachází jedna z největších

– tzv. Rasova rokle.

Za všechny osobnosti, které přispěly k ochraně Velké Čertovy zdi, zmiňme Otokara Fendrycha. Ten v roce 1916 začal uveřejňovat články o tehdejšímu stavu Čertovy zdi a jeho četná korespondence s úřady přispěla k tomu, že se počátkem 30. let minulého století uskutečnil výkup pozemků, na kterých Čertova zeď stojí. Zajímavostí je, že podnět k ochraně tehdy podalo i vyslanectví v Tokiu. Přírodní památkou byla Čertova zeď vyhlášena v roce 1948 (roku 1964 došlo k rozšíření). V roce 1991 byla v těchto místech vyhlášena národní přírodní památka, chránící úsek Velké Čertovy zdi o délce 1,2 km.

Historickou zajímavostí je, že v roce 1911 byl v blízkosti dnes již zaniklé Čertovy brány nalezen poklad tří set stříbrných lužických brakteátů pocházejících z roku 1300. Zbytek tohoto pokladu je v dnešní době uložen v Podještědském muzeu v Českém Dubě.

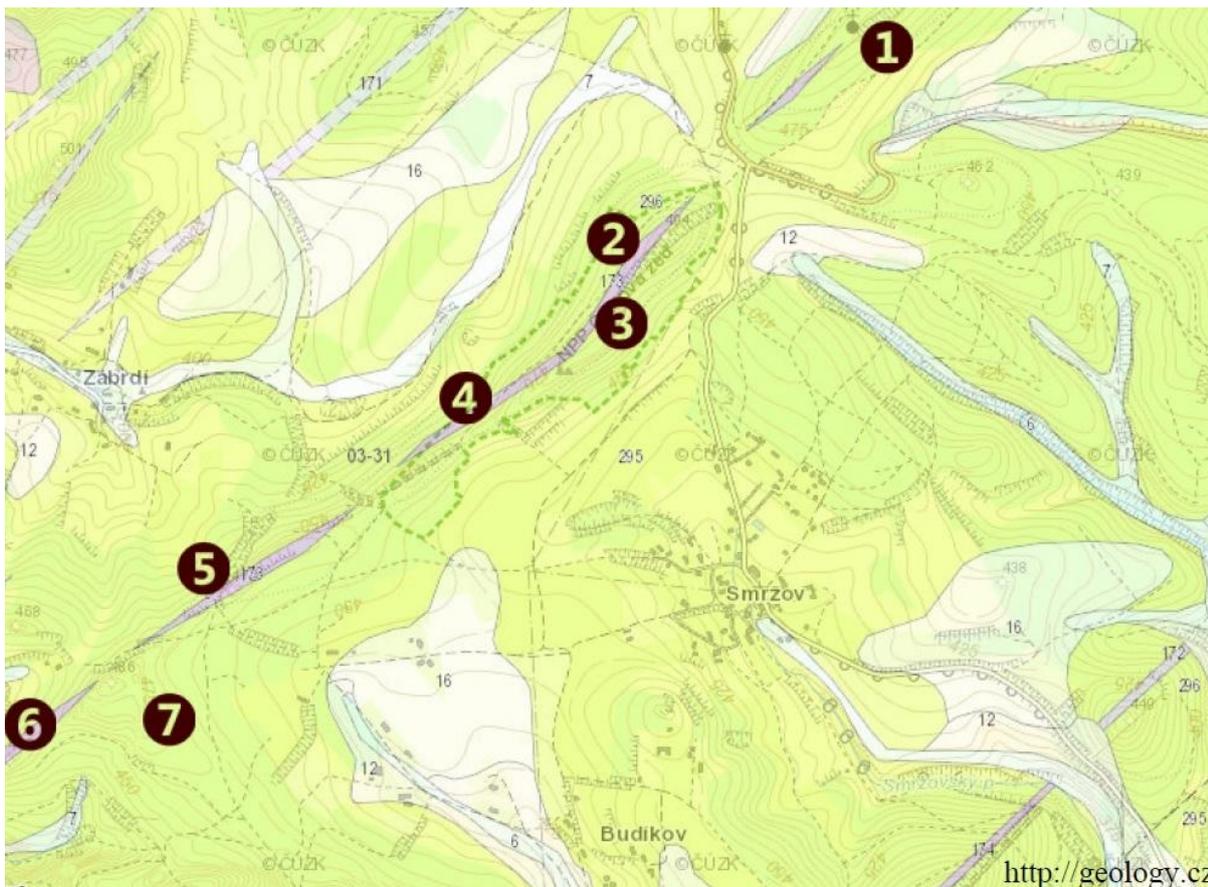

Exkurzní lokality:

- 1. Kotelský vrch** - vrch na Čertově zdi s kaplí a křížovou cestou vybudovanou v letech 1902 - 1904
- 2. Dobývky Čertovy zdi** - ukázky příkopů, které byly vytvořeny při těžbě zdi
- 3. Čertův stolec** - významný pozůstatek Čertovy zdi
- 4. Čertova hlava** - skalní útvar opředený pověstmi
- 5. Bývalá Čertova brána** - místo, ve kterém byla v Čertově zdi proražena brána, později se zde našel poklad

6. Bašta - výrazný zbytek zdi nad údolím Zábrdky

7. Jeskyně pod Červeným vrchem - zajímavá pískovcová pseudokrasová jeskyně

Čertova zed' na I. Vojeuském – josefském mapování (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

Doporučená a použitá literatura (výběr):

- Archiv Podještědského muzea v Českém Dubě. Fond Rodáci. Složka Otokar Fendrych.
- FENDRYCH, O. (1924) Čertova zed'. *Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé*, 48, s. 13–17.
- PALUSKA, A., VESELÝ, P., RAPPRIK, V., ULRYCH, J. (2013) Ultramafic volcanic rocks in the Osečná – Upper Ploučnice river region in North Bohemia. – Abstract and excursion volume to the conference Basalt 2013, Görlitz, 24.–28.4.2013, 244–271.
- RAPPRIK, V. (2012) Za sopkami po Čechách. Praha: Grada, 240 s.
- ULRYCH, J., ADAMOVIČ, J., KRMÍČEK, L., ACKERMAN, L. & BALOGH, K. (2014) Revision of Scheumann's classification of melilitic lamprophyres and related melilitic rocks in light of new analytical data in *Journal of Geosciences*, 59, 3–22.
- WURM, F., PAUDLER, A. A. (1884) *Die Teufelsmauer zwischen Oschitz und Böhm.-Aicha: Mit 4 Abb. und 1 Kärtchen*. Böhmisch Leipa: Verlag des Nordböh. Excursions-Clubs, 35 s., obr., 1 mapa.